

הגדרת 'ציבור' בקורבן פסח

- א. פתיחה
- ב. הסוגיה בפסחים
- ג. בטעמו של ר' יהודה
- ד. לסיים כזית או את כל הקורבן
- ה. פסח קורבן יחיד או ציבור
- ו. קורבן ציבור וקורבן בציבור
- ז. בהסבר המחלוקת
- ח. סיכום

א. פתיחה

בפרשת בא (יב, ג-י) מצווה התורה על קורבן הפסח:

דַּבְּרוּ אֶל כָּל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כַּעֲשֹׂר לַחֲדָשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׁהָ לְבַיִת אֶבֶת
שֶׁהָ לְבַיִת: וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיֹת מִשֶּׁהָ וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֵב אֶל בַּיִתוֹ בְּמִקְסַת
נִפְשֹׁת אִישׁ לְפִי אֲכָלוּ תִכְסּוּ עַל הַשֶּׁהָ...

המשנה בזבחים (נו ע"ב) מביאה שלוש הלכות ביחס לפסח: א. אינו נאכל אלא בלילה
עד חצות. ב. אינו נאכל אלא למנויו. ג. אינו נאכל אלא צלי. להלן נתייחס להלכה השנייה
– אינו נאכל אלא למנויו – ובתוך הלכה זו נעסוק בפסח הקרב על היחיד.

במכילתא (פרשה ג) ישנן כמה דרשות העוסקות במניין, לגבי פסח על היחיד מובא:

"ולקח הוא ושכנו" – ר' עקיבא אומר: מנין אתה אומר שאם רוצה אדם לעשות
פסחו יחידי שהוא (שאינו) רשאי שנאמר "ולקח הוא ושכנו". ר' ישמעאל אומר:
מנין אתה אומר שאם ירצה אדם למנות אחרים על פסחו שהוא רשאי, שנאמר
"ולקח הוא ושכנו", שומע אני שכנו שבגגו, או אינו אלא שכנו שבשדה? תלמוד
לומר "הקרוב אל ביתו", דבר הכתוב בהווה. ר"ש בן יוחאי אומר: שכנו מכל
מקום.

ר' עקיבא סובר כי אדם יכול להימנות יחידי על הפסח, הפסוק אומר: "ולקח הוא
ושכנו", היינו, לקח אחד והוא עיקר וצירף לו אחר (ברכת הנצי"ב).

ר' ישמעאל לומד מפסוק זה שניתן לצרף אחרים על פסחו, על אף שנמנה לבד: "ולקח
הוא", יכול לצרף את שכנו – "ושכנו".

ב. הסוגיה בפסחים

המשנה בפסחים (צא ע"א) מביאה ששאלת שחיטת פסח על היחיד נתונה במחלוקת:

אין שוחטין את הפסח על היחיד, דברי רבי יהודה. ורבי יוסי מתיר. ואפילו חבורה של מאה שאינן יכולין לאכול כזית אין שוחטין עליהן.

הגמרא מביאה את מקורם של התנאים, רבי יהודה לומד מהפסוק בדברים (טז, ה): "לא תוכל לזבוח את הפסח באחד". למרות שעל פי פשט הכתוב המילה "באחד" נסמכת למילה "שעריך" שאחריה, רבי יהודה דורש את המילה "באחד" כמילה עצמאית כמתייחסת ליחיד.¹

ג. בטעמו של ר' יהודה

מדוע אין לשחוט את הפסח על היחיד? כתב המאירי:

אין שוחטין את הפסח על היחיד, רצונו לומר מפני שהדבר קרוב לבוא לידי נותר. ר' יוסי מתיר, הואיל ומכל מקום יכול הוא לאכול.

ר' יהודה סובר שסיכוי רב שהיחיד לא יצליח לגמור את כל הקורבן ויביאו לידי נותר. ר' יוסי לעומתו סובר ששוחטים על היחיד כיוון שקיימת אפשרות לאוכלו, המאירי לא כתב 'יכול לגמרו' אלא 'לאכול', כלומר, אכן מסתבר שחלקים מן הקורבן יבואו לידי נותר, אך אין זו סיבה לפסול את היחיד, שמצד עצמו הוא ראוי לאכול כזית מהקורבן. זו כוונת המשך המשנה, "היחיד שיכול לאכול – שוחטין עליו, אבל חבורה שאינן יכולין לאכול כזית – אפילו הם מאה, לא שוחטין עליה".

רש"י כתב שהסיפא של המשנה היא מדברי ר' יוסי, ומפרש באופן זה:

לא תליא מילתא דפסח אלא באכילה, יחיד ויכול לאכול כזית – שוחטין עליו, מאה ואין יכולין לאכול כזית בין כולם – אין שוחטין עליהן.

תוספות (ד"ה עשרה) ביחס לדברי ר' יוסי בברייתא: "יחיד ויכול לאכול שוחטין עליו, עשרה ואין יכולין לאכול אין שוחטין עליהן". כתבים:

בהא מודה אפילו ר' יהודה, כדתנן שלא יביאוהו לידי פסול.

1. ראה רש"י שם (ד"ה לא תוכל) ובפרשני המשנה. לא נאריך בדבר, רק נציין כי המלבי"ם (שמות יד, ד אות יט), סבור כי מחלוקת ר' ישמעאל ור' עקיבא, אינה מחלוקת ר' יהודה ור' יוסי.

המשנה הקודמת אומרת שאין שוחטין על זקן ואונן וכו' בפני עצמם, שמא יביאו את הפסח לידי פסול.² ומשנה זו אליבא דכולי עלמא, גם ר' יהודה מסכים שאם ישנה חבורה שלא תסיים את הפסח אין שוחטין עליה.

יש לשאול, מדוע תוספות כותבים זאת דוקא על הברייתא ולא על המשנה? הרי כבר במשנה יכלו לומר שר' יהודה מודה בחבורה של מאה. נראה כי בברייתא האמירה מיוחסת לר' יוסי, הוא שמבחין בין אחד היכול לאכול ועשרה שלא, במשנה ניתן להבין שזה דברי הכול, זה לא חלק מהמחלוקת. לאור הברייתא אנו למדים שהסיפא במשנה היא מדברי ר' יוסי, כפי שמפרש רש"י במשנה. **המלאכת שלמה** על המשנה (ח, ז) כותב שמכאן תלמד גם למאה שבמשנה, על אף שר' יוסי אמרה ר' יהודה מודה לכך.

אך השאלה הקשה יותר היא, מדוע תוספות צריכים לציין זאת? האין זה פשוט? הרי כל טעמו של ר' יהודה כפי שראינו במאירי הוא משום שיחיד לא יכול לסיים את הקורבן ומביאו לבית הפסול, אם כן, מה לי יחיד מה לי רבים? כל עוד יש חשש שהקורבן יגיע לבית הפסול אין לשוחטו!

משתמע מהדברים, שר' יהודה פסל את היחיד לא משום שיביא את הקורבן לידי נותר, אלא גם אם מדובר ביחיד שיכול לסיים את הקורבן אין שוחטין עליו, מפני שהפסח חייב להישחט בחבורה.

ניתן לדייק זאת גם מלשונו של רש"י בסיפא של המשנה, נביא את דבריו שוב: "לא תליא מילתא דפסח אלא באכילה". לפי ר' יוסי השאלה האם לשחוט את הפסח על היחיד או על חבורה תלויה רק בדבר אחד, האם יכולים לאכול כזית או לא. אם הם יכולים לאכול כזית, שוחטים עליהם, ואם אינם יכולים – לא שוחטים עליהם.

---

2. רש"י מפרש את המשנה כך: שוחטין על אונן, זקן או חולה רק כשהם חלק מחבורה, אבל לבד לא, שמא יטמא האונן למתו מרוב טרדה. וביאר רש"י שלגבי זקן החשש הוא שמא לא יצליח לאכול כזית. בעקבותיו הלכו כמה מפרשים. וצ"ע בתרתי: אם מדובר בזקן אחד ובאונן אחד, באנו למחלוקת ר' יהודה ור' יוסי במשנה הבאה, ונראה שמשנה זו לכולי עלמא. רק אם הזקן לא אוכל כזית הוא מביא את הקורבן לידי פסול? הרי גם אם יאכל כזית, הרי לסיימו לא יצליח ויבוא לידי נותר! נראה שרש"י מפרש פסול לא רק כנותר, אלא שהפסח כלל לא יאכל, אונן כי נטמא, החבוש שמא לא יצא והזקן שמא לא יאכל כזית.

הרמב"ם בפהמ"ש לא פירש כרש"י, על דברי המשנה: "ועל כולם אין שוחטין עליהם בפני עצמן" כותב הרמב"ם: "כלומר שאין שוחטין את הפסח לחבורת אוננים או חבורת חולים או זקנים או מפקחים בגל... ראויים הם, אבל אסרנו את זה שלא יביאו את הפסח לידי פסול שהם לא יאכלוהו ונצטרף לשרפו". אין מדובר ביחיד כי אם בחבורת אוננים, חבורת זקנים וכדומה. ובזקנים, לא יצליחו לסיים את הפסח והוא יבוא לידי נותר. בדרך זו הולך בעל מלאכת שלמה.

כלומר, ר' יוסי לא רואה דבר מהותי בחבורה, עניין החבורה הוא כדי שאכילת הפסח תסתיים עד זמנה, שלא יהיה נותר. לכן, אם יש יחיד המסוגל לגמור את אכילת הפסח שוחטים עליו, ואם יש חבורה שאינה מסוגלת, לא שוחטים עליה.

ד. לסיים כזית או את כל הקורבן

מדברי רש"י עולה שהשאלה אינה האם יסיימו את הקורבן ולא יבוא לידי נותר, אלא האם יצליחו לאכול כזית. כך מפרש הוא כאן וכך במשנה הקודמת. זוהי גם לשון המשנה הקודמת, "שהן יכולין לאכול כזית". לא ברור מהמשנה מה יהיה הדין אם הזקן יכול לאכול כזית אך לא לסיים את הקורבן. שאלה זו עולה גם במשנה שלנו, לשון המשנה: "מאה שאינן יכולין לאכול כזית", משמע, שאם יכולים, על אף שלא יסיימו את הקורבן, שוחטין עליהם. כך משתמע מרש"י, וזה כשיטת ר' יוסי על פי המאירי. אי יכולת לסיים את הקורבן לא פוסלת אותו, שהרי בכל קורבן יש דין נותר. רק אי היכולת לקיים כלל את המצוות הקורבן בכך שלא יאכל כזית, פוסלת את הקורבן. אך מלשון הברייתא שאנו עוסקים בה וכך נראה שהבינו תוספות, מדובר שאינם יכולים לסיים את הקורבן: "עשרה ואין יכולין לאכול" – כולו.

אולי משום כך תוספות העירו את הערתם ביחס לר' יהודה דוקא מהברייתא ולא מהמשנה.

מלשון **הרמב"ם** בהלכות קרבן פסח (ב, ב) הפוסק כר' יוסי, עולה שהשאלה שצריך אוכל קורבן הפסח לשאול את עצמו היא האם הוא יכול לסיים את הקורבן:

ויחיד ששחט את הפסח לעצמו כשר, והוא שיהיה ראוי לאכלו את כולו. ומשתדלין שלא ישחט לכתחלה על יחיד, שנאמר יעשו אותו.

כך עולה גם מדברי **ערוך השלחן** בהלכות קרבן פסח (קפד, ד-ח).

אולם לרש"י, אי היכולת לסיים הכול אינה מהווה סיבה לפסילת הקורבן.

הרש"ש בסוגיין מפרש גם הוא באופן דומה את שיטותיהם של רש"י והרמב"ם, ונוטה להכריע כדברי הרמב"ם, משום שמהברייתא משתמע כמותו: "יחיד ויכול לאכול", משמע שיכול לאכול את כולו. רש"י בברייתא מפרש שהכוונה לאכילת כזית, אך דבריו לא מכוונים.

אכן, על פי לשון הברייתא על פניו צודק הרש"ש, שהרי משתמע ממנה שיש לאכול את כל הקורבן, אך הרש"ש מתעלם מדברי המשנה, כפי שציינו בהערה לעיל, המשנה אומרת: "חבורה של מאה שאינן יכולין לאכול כזית", אך אם יכולים, על אף שלא יכולים לאכול הכל, שוחטים עליהם. משמע שהדגש הוא על אכילת כזית, כרש"י, לאור המשנה פירש רש"י גם את הברייתא בכזית.

עיינן שפת אמת (הלכות קרבן פסח בהלכה זו), סוף פירושו לפסחים, המעלה ברש"י כהבנתנו.

ה. פסח קורבן יחיד או ציבור

נחזור למחלוקתם של ר' יוסי ור' יהודה, כפי שדייקנו בתוספות, מחלוקתם אינה תלויה רק בשאלה האם יכול היחיד לסיים את כל הקורבן או כזית, אלא זוהי מחלוקת מהותית יותר. נראה שניתן להבין את מחלוקתם של ר' יהודה ור' יוסי כקשורה לשאלה האם פסח הינו קורבן יחיד או ציבור.

הגמרא בפסחים (ע"ב) מביאה את דעת ר' נתן ביחס לקורבן פסח:

רבי נתן אומר: מניין שכל ישראל יוצאין בפסח אחד? תלמוד לומר "ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים", וכי כל הקהל שוחטין? והלא אין שוחט אלא אחד! אלא מלמד שכל ישראל יוצאין בפסח אחד.

דעת ר' נתן שלא כל אחד מקריב קורבן אלא יש קורבן אחד ככל קורבנות ציבור. הרב כשר בתורה שלמה בא (ח"א מילואים סימן יג) מסביר על פי זה את מחלוקת הלל ובני בתירא (פסחים סו ע"א) האם פסח שחל בשבת דוחה את השבת. בני בתירא סוברים שכאשר חל הפסח בשבת מקריבים קורבן אחד, כר' נתן, וקורבן זה דוחה את השבת. והלל לעומתם סובר, שאף כל חבורה וחבורה מביאה פסחה בשבת.

האם הלל סבר שהגם שכל חבורה וחבורה מקריבה זהו עדיין קורבן ציבור? הרב כשר מסביר על פי דבריו את לשון התוספתא פסחים (סוף פרק ד):

מקובלני (הלל) מרבתי שפסח דוחה את השבת... ולא פסח ציבור אלא פסח יחיד.

לפי פירושו, "פסח ציבור" משמעו מציאות שבה כל הציבור עושים פסח אחד, כר' נתן, ו"פסח יחיד" משמעו כאשר הפסח נעשה חבורות חבורות במתכונת הרגילה. ברם במנחת בכורים על התוספתא מפרש 'פסח יחיד' – פסח שני וחידושה של התוספתא הוא שגם פסח שני דוחה שבת. ובתוספתא כפשוטה מפרש שחידושה הוא אפילו בזמן שרוב הציבור טמאים ויחידים עושים את הפסח בטהרה, דוחה שבת.

מפירושו של המנחת-ביכורים והתוספתא-כפשוטה עולה כי קורבן הפסח אינו קורבן ציבור, שהרי גם בפסח שני, כשרוב הציבור כבר הקריב ויש רק יחידים שנותרו, הוא דוחה שבת. כך גם לפירוש התוספתא-כפשוטה הגם שרוב הציבור טמא ויש יחידים טהורים, הם מקריבים בשבת, זאת על אף שאינם מייצגים את הציבור.

כך עולה גם מהרמב"ם בהקדמה לסדר קודשים המחלק את הקורבנות לארבעה סוגים: א. קורבן ציבור; ב. קורבן יחיד; ג. קורבן ציבור כעין יחיד; ד. קורבן יחיד כעין קורבן ציבור. הסוג הרביעי הוא קורבן פסח ופר כה"ג ביום הכפורים. קורבנות אלו למרות שמוקרבים על ידי היחיד, מכיוון שזמנם קבוע דינם כקורבן ציבור לעניין דחיית השבת והטומאה.

יש מי שפירש³ לאור דברי הרב כשר את מחלוקת הלל ובני בתירא כך:

לאור דברים אלו נראה להסביר את מחלוקת הלל ובני בתירא, שאכן מצד השחיטה של הקרבן מספיק פסח אחד לכל ישראל – "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל" (שמות י"ב, ו'). שחיטת קרבן פסח מקורה ביסוד הכללי של האומה שממנו נולד קרבן זה, ככל קרבן שיסודו בציבור. אך אכילת הקרבן על ידי כל אחד ואחד מישראל, איננה בגדר של קרבן ציבור אלא היא ביטוי לחלק הפרטי שבקרבן. לכן סברו בני בתירא (ובעקבותיהם הקראים), שכאשר חל י"ד בשבת ישחט הקרבן על כל הקהל כקרבן ציבור, אך לא יאכל, כי חלק היחיד שבקרבן אינו דוחה את השבת כחלק הציבור.

אולם, שיטתו של הלל היא, שלא רק פסח ציבור דוחה את השבת אלא אף פסח יחיד, ובזה העמידנו הלל על ענינו המיוחד של קרבן פסח, שיסודו וראשיתו הוא קרבן ציבור, ויסוד זה הולך ומתפרט עד לחיובו של כל אחד ואחד לאכול מהקרבן. חיובו של כל אחד ואחד נובע אף הוא מן השורש העליון של הציבור, וזהו חידושו של קרבן פסח שאינו ככל הקרבנות, שהוא קרבן ציבור וקרבן יחיד גם יחד. יסוד הציבור המופשט והעליון לא נשאר רק ברובד הרוחני, אלא הוא יורד ומתפרט לכל אחד ואחד מישראל.

כלומר, להלל, קורבן פסח מגלם בתוכו את הציבור והיחיד, בהקרבה בא לידי ביטוי הציבור ובאכילה היחיד.

ומסביר הכותב את מהות העניין:

בפסח נוצר עם ישראל. כור ההיתוך של מצרים עשה אותנו ליחידה אחת, לעם אחד, והבדיל אותנו מן העמים. חג הפסח ומצוותיו מלמדים את ההבדל שבין ישראל ואומות העולם. קרבן פסח מחדש לנו את ההבנה בקשר המיוחד בין הציבור לבין הפרט בישראל. הבדל יסודי יש בעניין זה בין ישראל לאומות העולם... בפסח באה לידי ביטוי הנקודה הכללית המתפרטת ומופיעה בכל פרט ופרט. הביטוי המעשי לדבר זה הוא בקרבן פסח, שיסודו בציבור, שהרי זמנו קבוע, ומתפרט הוא לכל אחד ואחד מישראל המתחייב באכילתו אף בשבת.

3. מאמר באתר ישיבת מעלות, לא כתוב שם הכותב.

על פי היסודות האלה מיישב הכותב כמה קושיות, נביא שתיים מהן. האחת, הרמב"ם מביא כדוגמה ליחיד כציבור את פר כה"ג וקורבן פסח. אך בהלכות חילקם: את דיני פר כה"ג ביאר בספר 'עבודה' כקורבנות הציבור, ואילו את קורבן פסח ביאר בספר 'קרבנות' העוסק בקורבן יחיד. קורבן פסח הוא קורבן ציבור המתפרט ליחיד, לכן הביאו בספר 'קרבנות'.

בספר המצוות (עשה נה-נו) מחלק הרמב"ם בין מצוות ההקרבה והאכילה, ההקרבה - ציבור, האכילה - יחיד. אולם בכל אופן, המשתמע מדברי הגדולים שהוזכרו, שגם בהקרבה נחשב הפסח לקורבן יחיד, אלא שבכל זאת דוחה שבת.

בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן תקלח) מקשה כיצד במצב שהרוב טמאים ויחידים לא, היחידים מקריבים פסח, הלא במהותו זהו קורבן ציבור? ומשיב:

ועל כן יש לומר דגם כשעושה הפסח רק אדם אחד או שנים נקרא קרבן ציבור. כיון שכל הציבור מצווים שיקריב יחיד זה וכמו בברכות אחר שיצא... בפסח הכל מצווים עליו אלא שאינם יכולים מפני שהם זבים. ועל כן טעון שירה. וזה הטעם בפסח שני שהיה טעון הלל בעשייתו (עיין פסחים צה ע"א) אף שקרבן יחיד הוא וקרי ליה בפרק הוציאו לו (יומא נא ע"א) קרבן יחיד. מכל מקום לענין זה נקרא קרבן ציבור כיון שהכל מחוייבין עליו אלא שיצאו בראשון. ועל כן שפיר נקרא ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל שכל ישראל מצווים על שחיטה זו שהיחיד עושה.

ממד הציבור נשאר בקורבן פסח הגם שרוב הציבור טמא או שכבר עשה פסח, היחיד העושהו עושה אותו מכח הציבור.

בכך ניתן להסביר את הלשון בתוספתא, אמנם כל יחיד עושה אותו, הן מצד שהציבור טמא או מצד פסח שני, אבל מימד הציבוריות של הקורבן נשאר ומכוחו בא היחיד ומקריב. **התוספתא כפשוטה** שם מביא את דברי התורי"ד (סד ע"א ד"ה ננעלו) אשר אומר כי פסח הוא קורבן ציבור. אך טוען הרב ליברמן שמהתוספתא משתמע יותר כי פסח אינו קורבן ציבור במובנו הרגיל, אלא כיוון שמוקרב בהתכנסות וחבורה, נקרא קורבן ציבור.⁴

ו. קורבן ציבור וקורבן בציבור

ניתן להציע הצעה אחרת בדבר גדרו של קורבן פסח ביחס לקורבן ציבור אחר.

הירושלמי (פסחים פ"ו ה"א) מביא את טענת הלל בפני בני בתירא לגבי פסח האם דוחה שבת:

4. בהגדרת פסח כקורבן ציבור או יחיד עסקו רבים.

הואיל ותמיד קרבן ציבור ופסח קרבן ציבור, מה תמיד קרבן ציבור דוחה שבת
אף פסח קרבן ציבור דוחה את השבת.

הירושלמי מסביר את טעמו של הלל, פסח הינו קורבן ציבור וקורבן ציבור דוחה שבת.
בבבלי ההשוואה לתמיד מובאת כגז"ש ללא טעם והסבר.

קורבן פסח בשונה מקורבן ציבור רגיל, נשחט על ידי היחיד, היינו, לא קורבן אחד
כמוספים המצטרף לתמיד, אלא כל ישראל באים למקדש ושוחטים פסחיהם כקורבן יחיד.⁵

ניתן היה להבחין בין שני סוגי קורבנות הציבור בדומה להבחנה שבין שני סוגי תפילה
בציבור. **הרב יוסף דב סולוביצ'יק** (נפש הרב, עמ' קכג) מבחין בין תפילת לחש ובין חזרת
הש"ץ: תפילת הלחש זוהי תפילה בציבור, כל אחד מתפלל בעצמו אך בציבור, עם הציבור,
כל אחד בתפילתו אך זוהי מצטרפת לציבור. חזרת הש"ץ זוהי תפילת הציבור, הש"ץ
כשליחם מתפלל בשם כל הציבור, הציבור מתפלל ביחד.

באופן זה ניתן להבחין בין קורבן פסח ושאר קורבנות: קורבנות ציבור הינם קורבן
הציבור, הכהן הינו שליח של הציבור להגיש את קורבנו. קורבן פסח הינו קורבן **בציבור**, כל
יחיד ויחיד מביא את קורבנו כציבור, קורבנו מצטרף לקורבנם של האחרים והציבור בעצם
מגיש את אוסף הקורבנות שהיחיד הביא.

גם בבבלי מכונה קורבן פסח קורבן ציבור, בדף עו ע"ב אומרת הגמרא: "כיון דקרבן
צבור הוא". ומפרש רש"י (ד"ה כיון דקרבן):

אף על גב דכל יחיד ויחיד מחייב, קרי ליה קרבן ציבור, משום דאתיא בכינופיא
ובאסיפת חברים ברגל.

כל אחד ואחד מקריב כחלק מהציבור, יש כאן לא הקרבת הציבור אלא הקרבה בציבור.⁶

ז. בהסבר המחלוקת

לאור הנאמר, ניתן להסביר את מחלוקת ר' יהודה ור' יוסי אם פסח נאכל על היחיד או לא
בשני אופנים:

א. לר' יוסי אין באכילת היחיד ממד של ציבור רק בשחיטה, לכן יכול לשחוט על היחיד.
לפי ר' יהודה גם באכילתו יש מעין מימד ציבורי ולכן צריך חבורה.

5. עיין רמב"ם הלכות קרבן פסח פרק א.

6. עיין יומא נא ע"א שם משתקפת תמונה אחרת. ועיין שיירי המנחה על התוספתא סוף פרק ד, ד"ה
אף פסח קרבן צבור.

ב. לר' יוסי היחיד מתכלל עם הציבור כולו, הגם שאוכל לבד זה חלק מהאכילה הציבורית, כתפילה בציבור, כך אכילה בציבור. ר' יהודה יוצר מעין ציבור סביב כל אכילה, יוצרים ציבורים קטנים.

בתוספתא (סוף פרק ד) נאמר:

ואין לך כל פסח ופסח שלא היו עליו יותר מעשרה מניין.

בתוספתא כפשוטה מביא הרב ליברמן מדברי יוסיפוס: "ואין חבורה פחות מעשרה בני אדם, שאין שוחטין פסח על היחיד". הרב ליברמן מסביר זאת כסיבה טכנית, לא ניתן היה להקריב מאות אלפי קורבנות ביום י"ד, לכן נמנו על כל קורבן כמות גדולה של אנשים, כך שכל אחד קיבל חלק קטן מאוד.

אך ניתן להסביר זאת גם כמתקשר למה שהעלנו. בכל פסח נמנו לפחות עשרה, שהם מהווים ציבור, כפי שהסברנו באפשרות השנייה בר' יהודה. יוצא אם כן, שיש שלושה גדרים קורבן ציבור:

א. קורבן אחד המייצג את הציבור.

ב. קורבן שכל אחד ואחד מקריב כחלק מהציבור.

ג. קורבן המוקרב בחבורות חבורות כאשר כל אחת נחשבת לציבור.

ה. סיכום

מעבר לבעיית נותר באכילת היחיד, ניכר כי מחלוקת ר' יוסי ור' יהודה מהותית יותר, לר' יהודה, צריך גם באכילת הפסח ממד של ציבור, לכן יש לאוכלו בחבורה, כל חבורה וחבורה היא ציבור קטן המתקשר לציבור הגדול. ר' יוסי לעומתו סובר אחד מהשניים: או שבאכילה אין כלל ממד ציבורי והיא עבודת היחיד, כפי שהוזכר לעיל, אכילת היחיד הנובעת מתוך הכלל. או מנגד, הפוך, דווקא באכילת היחיד יש ממד ציבורי גבוה יותר מאכילת החבורה, היחיד מתכלל בכלל הגדול, הוא חלק מאכילה בציבור.

